

З ВИСТУПІВ НА КОНФЕРЕНЦІЇ

Володимир ЛИТВИН,
віце-президент НАН України,
академік НАН України

Глобальне науково-інформаційне середовище і електронні ресурси бібліотек

На думку одного з теоретиків інформаційного суспільства М. Кастельса¹, сучасну технологічну революцію характеризує не просто центральна роль знань та інформації в усіх сферах життєдіяльності людей, а використання цих знань та інформації для генерування нових знань і технологій, що обробляють інформацію і забезпечують комунікацію. Таким чином, наукові знання, в поєднанні з постійною модернізацією процесів їхньої генерації та засобів комунікації, виступають головним чинником зростання національного продукту, успішності економіки, запорукою національної безпеки.

Обсяги наукових знань, які циркулюють в інтернеті, цій головній комунікаційній артерії майбутнього суспільства знань, стрімко, навалюючи зростають, як і темпи розростання самого «всесвітнього павутиння». За даними окремих дослідників, вони досягають 10–15 відсотків на місяць. На кінець 2003 року серед зареєстрованих в інтернеті сайтів 10,8 %, або 6,5 млн припадало на долю сайтів наукової тематики. Це, природно, поставило питання про оцінку достовірності наукової інформації, розміщеної в інтернеті, стимулювало розроблення методик оцінки інформативності і достовірності інформації з наукових сайтів вузькотематичного спрямування².

В економічно розвинених країнах світу розбудову інформаційної інфраструктури для підтримки інноваційної діяльності визначено національним пріоритетом. Національні програми інформатизації крім збирання вітчизняних джерел передбачають створення системи пошуку і архівування в цифровому форматі актуальних для держави інтернет-ресурсів, включаючи документи,

розміщені в глобальній мережі відповідно до принципів відкритого доступу. Слід зазначити, що завдяки започаткованому вченими і підтриманому в усьому світі руху «Відкрий доступ» у 2006 році вже нараховувалось 700 відкритих архівів (так званих репозитаріїв) у 41 країні³. Створюються могутні корпоративні інформаційні мережі, розробляються корпоративні програми, метою яких є «побудова найдинамічнішої і найконкурентоспроможнішої економіки, заснованої на використанні знань»⁴.

При сучасному рівні розвитку інтернет-технологій і методів управління інформацією великі корпорації отримують величезний зиск від застосування інтернет-технологій в корпоративних мережах, оскільки ці технології дають змогу створювати єдиний інформаційний простір для корпорацій, роз'єднаних територіально. У Європейському Союзі з 1990 року функціонує Служба інформації з досліджень і розробок, яка збирає, обробляє і поширює інформацію, корисну для інноваційної діяльності держав-членів Союзу, зокрема інноваційні проекти⁵. 60 % приросту національного доходу США забезпечується за рахунок приросту знань, тобто за рахунок випереджального розвитку науки і освіти. Підраховано, що імпорт технологій на порядок ефективніше, ніж імпорт товарів, а імпорт інтелектуального ресурсу на кілька порядків перевищує імпорт технологій. Знання та інтелект набувають функції капіталу. Тому в економічно розвинених країнах імпорт інтелекту є однією із стратегій державної політики⁶.

Завдяки інформатизації відбуваються глибокі перетворення в усіх галузях економіки. 43 % професій у Німеччині сьогодні пов'язані з оброблян-

ням, перероблянням та використанням інформації. За прогнозами вчених, у країнах, що вступили в стадію інформаційного суспільства, до 90 % населення буде пов'язано з інформацією і лише решта 10 % працюватимуть в індустрії та сільському господарстві⁷. В Індії працює 800 тис. програмістів, експорт розробленого ними програмного забезпечення щорічно приносить країні 20–30 млрд доларів. Ученими сформовано концепцію сучасного економічного розвитку як «інформаційної» або «знаннєвої» економіки. Вона вимагає інтелектуалізації праці, підвищення кваліфікації кадрів⁸.

На відміну від попередніх промислових революцій, нинішня інформаційна не обмежиться лише кількома розвиненими країнами, вона вже сьогодні має глобальний характер, і вже зрозуміло, що вона висуне виробництву, робочій силі та економічній політиці країн абсолютно нові вимоги. Просто перехід до «знаннєвої економіки» в різних регіонах і економічних сферах здійснюватиметься з різною швидкістю, і саме від швидкості включення в ці процеси залежить місце держав у новому світоустрої.

Коротко розглянемо особливості процесу інформатизації в Україні, спираючись на статистичні показники та результати соціологічних досліджень.

Слід відзначити, що в Україні розвиток вітчизняного інфокомунікаційного сектору визначено одним із національних пріоритетів і відбувається відповідно до Закону України «Про Національну програму інформатизації» та низки інших законодавчих актів галузі (понад 150). Згідно із щорічним дорученням Кабінету Міністрів розбудовуються телекомунікаційні комп'ютерні мережі, розробляються інтелектуальні інформаційні технології, розвивається національний сегмент інтернету. Крім бібліотек, які в усьому світі визнані і розвиваються як центри формування національних інформаційних ресурсів, великі масиви інформації зосереджені в архівах, музеях, органах науково-технічної інформації, органах державного управління всіх рівнів, органах статистики, інформаційно-аналітичних центрах різних рівнів і призначення, в суб'єктах господарської діяльності, громадських об'єднаннях. Інтенсивно зростає кількість інформаційних ресурсів в електронному форматі: і тих, що генеруються в Україні, і тих, що архівуються з глобальних мереж. Наукова інформація все частіше поширюється у вигляді графіки, графічних інформаційних систем, анімації, дзеркальних представлень, аудіо тощо. Завдяки веб-технологіям досягається інтеграція такої

різномірної інформації і забезпечується доступ до неї через веб-сайти, розміщені в інтернеті, або через локальні мережі.

У 2006 році відбулися парламентські слухання з питань розвитку інформаційного суспільства. Затверджено «Національну стратегію формування та розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2006–2015 роки», складником якої є збереження вітчизняної культурної спадщини шляхом її електронного документування та архівування соціально значущих інформаційних ресурсів глобальних комп'ютерних мереж. Зараз реалізується понад 30 проектів загальнодержавного значення, в т.ч. державні програми «Електронна Україна», «Електронний уряд», удосконалюється система адміністрування національного домену UA, затверджено концепцію його розвитку. Розпочинається створення Спеціальної інформаційно-телекомунікаційної системи органів виконавчої влади (СІТС), яка діятиме за допомогою волоконно-оптичних ліній зв'язку⁹.

Широко впроваджується електронний документообіг із застосуванням електронного цифрового підпису.

Якщо говорити про доступ населення до інноваційних інформаційно-комунікативних практик, то тут спостерігається досить суперечлива картина¹⁰.

Загальний показник – кількість комп'ютерів на сто домашніх господарств – за 5 років, з 2000 по 2005 рр., зріс у п'ять разів, а рівень забезпечення сотового зв'язку в Україні у 2006 році досяг показників більшості європейських країн – 70 % населення.

За даними Держкомстату України¹¹, протягом 10 років, з 1996 по 2006, у вісім разів збільшилась кількість підприємств і установ, що мають на балансі парк ЕОМ. Лише протягом 2006 – першої половини 2007 р. кількість установ, обладнаних комп'ютерною технікою, зросла на 14 %, а кількість комп'ютерів за цей самий час – на 20 % і становить 2,1 млн. Отже, темпи зростання забезпеченості ЕОМ досить високі. Значно гірше становище з якістю комп'ютерної техніки та її використанням, а також рівнем забезпеченості у різних регіонах. Більше половини підприємств та організацій, які звітували про наявність комп'ютерів, зосереджено у Києві (19,1 %) та п'яти областях – Донецькій, Харківській, Дніпропетровській, Одеській, Львівській. На решту регіонів припадає менше половини суб'єктів господарської діяльності, що мають обчислювальну техніку. Аналіз

якісного стану персональних обчислювальних машин, які перебували на балансі підприємств та організацій на початок 2007 року, свідчить, що майже половина з них (46 %) – це машини початкового рівня застарілих конфігурацій.

Прикрим є й той факт, що не завжди забезпеченість комп'ютерною технікою адекватно впливає на інтелектуальний розвиток, як це передбачалося теоретиками інформаційного суспільства. Дослідження, проведене у 2006 році серед старшокласників Одеси, показало, що при високій забезпеченості персональними комп'ютерами (70 % опитаних), 15 % школярів не вміють ними користуватися, ще 25,6 % використовують комп'ютер, в основному, для ігор і лише 43,5 % – як допомогу в підготовці домашніх завдань і джерело інформації.

У цілому в Україні обсяги залучення населення до сучасних засобів споживання інформації нижчі, ніж у багатьох країнах світу. Так, за даними міжнародного проекту¹², який за єдиною методикою здійснювався у 24 європейських країнах, українці знаходяться на останньому місці в Європі за обсягом використання інтернету в повсякденному житті. Частка тих, хто користується інтернетом у побуті, в Україні становить 9,3 % учасників проекту, тоді як у середньому серед європейських країн аудиторія всесвітньої мережі наближається до 50 %, а передують в інтернетизації населення північноєвропейські країни: Ісландія – 81,8 %, Норвегія, Швеція, Данія – близько 70 %.

Це саме дослідження підтвердило, що важливими факторами, які впливають на залученість до новітніх технологій, є вік, соціоекономічний статус, рівень освіти, розвиненість інфраструктури комунікацій у різних регіонах.

Про існування бар'єрів у доступі до інтернету свідчать і моніторингові дослідження, які регулярно проводить Інститут соціології НАН України. За даними омнібусу інституту «Громадська думка в Україні-2006», аудиторія інтернету становить 12,2 % серед дорослого населення, а серед молоді до 35 років – 24 %. Важливим диференціюючим чинником доступу до інформації в нашій країні є тип поселення. Серед мешканців Києва кожний другий – користувач інтернету, у містах до аудиторії інтернету належить 23–30 % населення, тоді як у сільській місцевості ця частка становить лише 13,1 %.

З підвищенням рівня освіти частка користувачів мережею зростає. За даними Інституту соціології, серед молоді з початковою або неповною середньою освітою інтернетом користуються 13,8 %; з середньою загальною – 18,4 %; середньою

спеціальною – 20,1 %; першою стадією вищої освіти – 31,6 %; вищою – 40,5 %. І хоча темпи зростання обсягу інтернет-аудиторії в Україні, особливо серед молоді, досить високі, досягти рівня розвинених країн непросто. Адже Україна за індексами розвитку ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій), наведеними у доповіді ООН на Всесвітньому саміті з інформаційного суспільства, посідає лише 111 місце серед 165 країн світу¹³. Її безпосередніми сусідами є Габон, Гвінея, Алжир (108–110 місця), а за Україною йдуть Єгипет, Панама, Кенія (112–114 місця).

Подолання соціокультурних бар'єрів, що стоять на шляху доступу населення до різноманіття інформації (а це, ми вже говорили, низький рівень фінансової забезпеченості більшої частини населення, несформованість середнього класу, нерозвинена інфраструктура комунікацій у великій кількості поселень, недостатня державна підтримка програм інституціонального впровадження інтернет-технологій у різні сфери суспільного життя, зокрема в освіту і науку), – справа не одного року. Ось чому такої ваги набирає державна підтримка розвитку бібліотек, які вже сьогодні надають своїм користувачам, усім без винятку, незалежно від освіти, віку, соціального статусу, рівні можливості доступу до інформації, впливають на формування інформаційної культури, без якої сучасна людина не спроможна орієнтуватися у потоках інформації, які дедалі зростають.

На бібліотеки, які споконвіку збирали, упорядковували, систематизували, зберігали і надавали у суспільне користування зафіксовані у книгах знання, сьогодні міжнародними документами, національними програмами інформатизації покладається завдання збирання, архівування та поширення актуальних для держави інтернет-ресурсів. Адже все більша частка інформації народжується, циркулює, зберігається і споживається лише в електронному вигляді. За твердженням спеціалістів¹⁴, вже у 2020 році 90 % всієї нової літератури виходитиме лише у цифровій формі. Однак, електронна інформація швидкозмінювана, вона «живе» в інтернеті від 30 днів до шести місяців. Звідси впливає нагальність проблеми архівування в цифровому форматі електронних публікацій та представлення їх в інтранет-середовищі, щоб, як підкреслює ЮНЕСКО, «унікальні наукові результати не були загублені для наступних поколінь»¹⁵.

Бібліотечну систему України сьогодні утворюють понад 40 тис. бібліотек, з них: 18,5 тис. – публічні, 20 тис. – шкільні, 2,5 тис. – науково-

технічні, 1 тис. – медичні, 250 – сільськогосподарські, 205 – ВНЗ і 100 – академічні¹⁶. Слід зауважити, що навіть попри ту шкоду, що за останні 15 років заподіяна ретельно вибудованій бібліотечній мережі України (практично ліквідовано кожну п'яту сільську бібліотеку, значну кількість бібліотек для дітей та юнацтва), все ж, якщо поглянути на стан справ у бібліотечній галузі України крізь призму світових бібліотечних стандартів, він не такий вже й поганий. В Україні на 1200 жителів припадає одна бібліотека. Сукупний книжковий фонд бібліотек України досяг 700 млн прим., ним користується 19,5 млн читачів, або 42 % населення. За рівнем книгозабезпеченості населення ми значно випереджаємо показник ЮНЕСКО – 2–3 книги на душу населення. У нас – у різних регіонах від 4 до 11 книг¹⁷. Проте, порівняння показників оновлення фондів та книгообігу в Україні і в світі свідчить про те, що у фондах наших публічних бібліотек зберігається багато застарілої, непрофільної літератури, що не користується попитом. Водночас фінансові витрати на придбання нових книг, тобто на оновлення фондів, недостатні для того, щоб фонд публічної бібліотеки за 10 років повністю оновився, як це відбувається у світі. У всіх регіонах, крім Києва, оновлення фондів публічних бібліотек у середньому в 2,5 рази нижче світового стандарту. Про наше фахове відставання свідчить і показник з кадрового забезпечення. За міжнародними стандартами п'ять бібліотечних фахівців мають забезпечити бібліотечним обслуговуванням 10 тис. населення. У нас таку кількість обслуговують 7,5 бібліотекарів внаслідок того, що у нас усі процеси з опрацювання фондів бібліотекарі виконують самотужки, а не використовують результати централізованої каталогізації, як це прийнято в світі.

Про наше відставання в галузі інформатизації бібліотек свідчить вже той факт, що державна статистична звітність не передбачає збирання даних про оснащення бібліотек комп'ютерною технікою та використання ними телекомунікаційних мереж. Зібрані дані про забезпечення комп'ютерами бібліотек різних типів строкаті і маловтішні. Так, на початок 2007 р. у 18,5 тис. публічних бібліотек Міністерства культури і туризму працює лише 7 тис. комп'ютерної техніки, до того ж половина – застарілих модифікацій¹⁸. Із 20 тис. бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів лише 1,5 тисячі мають комп'ютери, і тільки 600 з них підключені до інтернету¹⁹.

Для того, щоб культура і надалі не фінансувалась

за залишковим принципом, необхідно прийняти державні стандарти соціально-культурного забезпечення населення.

Однак, попри наше очевидне відставання в галузі інформатизації бібліотек, було б несправедливим не помічати тих змін, які інформаційна революція внесла в бібліотечний уклад в нашій країні, позитивних зрушень в інформаційному обслуговуванні населення. Сьогодні вихід у глобальні мережі забезпечують не лише бібліотеки загальнодержавного значення – національні та державні, а також обласні, бібліотеки ВНЗ та наукових установ, як це було ще 5–7 років тому, а й регіональні книгозбірні. Практично всі обласні універсальні наукові бібліотеки є учасниками міжнародних, всеукраїнських, регіональних проектів, що забезпечують використання світових інформаційних ресурсів. Протягом останніх п'яти років у публічних бібліотеках України за програмою Посольства США в Україні «Інтернет для читачів публічних бібліотек (LEAP)» відкрито 115 інтернет-центрів, кожний з яких надає у користування не менше п'яти робочих станцій.

Бібліотеки активно працюють над створенням власних інформаційних ресурсів, заповнюючи український сегмент інтернету, в якому представлено понад 100 сайтів з електронними каталогами та базами даних власної генерації загальним обсягом понад 7 млн записів. Як результативний засіб поширення краєзнавчої інформації зарекомендували себе 27 регіональних інформаційних порталів бібліотек, створені на єдиному програмному забезпеченні²⁰. Такі портали, як «Харківщина», створений ХДНБ ім. В. Короленка, портали обласних бібліотек Кіровограда, Рівного, Дніпропетровська, Луганська, Вінниці, Хмельницького, Севастополя відбивають краєзнавчі фонди, які десятиліттями цілеспрямовано, ретельно формувались бібліотеками і у сукупності вже сьогодні є потужним інформаційним краєзнавчим ресурсом.

Унікальними є представлені в інтернеті 125 бібліографічних і повнотекстових баз даних, що ведуться бібліотеками інститутів НАН України. Вони включають вітчизняну і новітню зарубіжну наукову літературу, отриману внаслідок закупівлі, передплати, книгообміну, реалізації проектів INTAS, доступу до електронних ресурсів зарубіжних видавничих фірм, міжнародних галузевих асоціацій.

Детальніше зупинимось на роботі зі створення інтранет/екстранет-ресурсів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, хоча б

тому, що тут вона має планомірний характер, оскільки на цю бібліотеку постановою Кабінету Міністрів України²¹ у 2004 р. покладено завдання «...створення Українського науково-інформаційного порталу з системами пошуку та архівування розміщеної в глобальних інформаційних мережах інформації про Україну, а також наукової та суспільно значущої інформації» і представлення електронних ресурсів інтернету у власному інтранет-середовищі. Архівуванню підлягають документи, створені в Україні, в інших державах – про Україну, документи, створені українцями і українськими інституціями в усьому світі, тобто українця, а крім того колекції зарубіжних мережевих науково-інформаційних ресурсів з урахуванням пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні, затверджених відповідним законом. Основні роботи з наповнення фонду розпочато в другій половині 2005 р. На сьогодні обсяг ресурсів електронної бібліотеки НБУВ становить 3,3 млн бібліографічних та 225 тис. реферативних записів і 50 тис. повнотекстових документів. Цими ресурсами щодня користується 8–10 тис. абонентів з усіх регіонів України та світу. В 2006 р. бібліотека приступила до створення загальноакадемічного порталу наукової періодики та розпочала архівування повнотекстових колекцій ресурсів глобальних мереж. На початок 2007 р. сформовано та включено до інтернет/екстранет-середовища універсальний за тематикою електронний фонд ємністю 100 Гв. Доступ до цих масивів здійснюється в Бібліотеці та її філіях, а також в установах НАН України, що підключені до київського фрагмента телекомунікаційної структури Академії.

Сьогодні вже зрозуміло, що виконати завдання формування соціально значущих електронних ресурсів із глобальних мереж при нинішніх темпах наростання їхніх обсягів не під силу жодній, навіть найбільшій бібліотеці. Виконати це завдання можна лише об'єднаними зусиллями провідних бібліотек, розподіливши напрями комплектування і з'єднавши накопичені ресурси єдиним інформаційно-пошуковим апаратом. Саме за таким принципом формуються системи електронних бібліотек в економічно розвинених державах світу. Єдині принципи опису ресурсів і протокол збирання метаданих з різних архівів вже розроблені. На нашу думку, слід ініціювати перед урядом необхідність розроблення загальнодержавної програми створення національної системи електронних бібліотек, запропонувавши покласти функції

координаційного центру на Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського. Хотів би повернути увагу до роботи НБУВ з інформаційними ресурсами. Використовуючи можливості сучасних технологій, бібліотека прагне перейти на більш високий, аналітичний рівень інформаційного обслуговування користувачів, підпорядковуючи усю видову структуру інформаційної продукції і послуг розкриттю знань, зосереджених у її фондах, а також в інформаційних ресурсах глобальних мереж, доступ до яких вона забезпечує. Формуються фактографічні, гіпертекстові й повнотекстові бази даних, бібліо- і наукометричні, оглядово-аналітичні бази знань із соціальних, правових, економічних проблем, проблем розвитку науки, культури, освіти, управління, тобто читачеві надаються не відомості про видання, а інформація, готова до використання.

Попри всю важливість розвитку бібліотек як інформаційних центрів суспільства знань, в епоху гуманітарно-цивілізаційних перебудов, коли інтелектуальний, духовний, творчий потенціал особистості розглядається як національний людський капітал, не менш важливим залишається зміцнення ролі бібліотек як центрів виховання, освіти, просвітництва. Сьогодні в усьому світі зростає занепокоєння тим, що під тиском інформаційних технологій книга як об'єкт культури втрачає свої традиційні позиції. Читачі перетворюються на віддалених користувачів, відбувається глобальне відчуження від книги, захоплення візуальними і слуховими медіа. Вчені вважають, що нинішній дефіцит знань і конструктивних ідей зумовлений у тому числі й зниженням інтересу до читання. Адже читання – це, перш за все, процес мислення. Суспільство, в якому не читають книг, втрачає навички читання – повільної, непоспішливої розумової праці і рефлексії²². Читання дає те розмаїття активних паростків знання, з яких зростає якісно інша організація мислення, визрівають принципово нові філософські концепції²³.

Сучасна ситуація характеризується як системна криза читацької культури. На жаль, зниження інтересу до читання – це загальносвітова тенденція і тому в багатьох країнах – США, Великій Британії, Швеції, Німеччині, Росії – розроблені національні програми підтримки і розвитку читання. Держави вкладають у їх реалізацію значні кошти, оскільки читання відіграє надзвичайно важливу роль для розвитку будь-якої країни²⁴.

Мабуть, Україні теж потрібна своя програма підтримки читання, яка б врахувала стан читання

в різних регіонах, у різних вікових і соціальних групах, обсяги книг і періодики, що виходять друком, стан видавничої справи і книгорозповсюдження, роль бібліотек, освітніх закладів, ЗМІ, пріоритети політики у сфері культури тощо.

Звісно, що бібліотекарі знають цю проблему «із середини» і можуть запропонувати конкретні підходи до її вирішення з тим, щоб використати всі багатства бібліотек для формування високоефективної, гармонійно розвиненої, соціально-активної особистості, здатної до саморозвитку, зрештою – конкурентоспроможної, як це модно нині говорити.

Примітки

¹ *Кастельс М.* Информационная эпоха: Экономика, общество и культура. – М.: ГУВШЭ, 2000. – 608 с.

² *Якимов В. И., Ефременкова В. М., Севастьянов В. Г.* Поиск в интернете электронных ресурсов по узкотематическим направлениям. Методика оценки информативности и достоверности научных сайтов // НТИ. Сер. 1. Орг. и методика информ. работы. – 2006. – № 1. – С. 1–12.

³ Будапештская инициатива «Открытый доступ» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http : // www.soros.org/openaccess/ru/read.shtml](http://www.soros.org/openaccess/ru/read.shtml). – Загол. с экрана.

⁴ Official journal of the European Union. – 2006. – Vol. 49. – L 412. P. 1–42.

⁵ *Черный А. И.* Инновационная деятельность: информационное обеспечение // НТИ. Сер. 1 Орг. и методика информ. работы. – 2006. – № 5. – С. 1–4; [http : // cordis.europecorp.eu.int / press /](http://cordis.europecorp.eu.int/press/)

⁶ *Дубровина Л. А.* Минимум управления, максимум управляемости. Руководителям библиотек о Всеобщем управлении на основе качества. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2004. – С. 34.

⁷ *Семенюк Э. П.* Информация и научно-технический прогресс как факторы глобализации // НТИ. Сер.1. Орг. и методика информ. работы. – 2006. – № 1. – С. 8.

⁸ *Артеменко О.* «Економіка» нової епохи // Дзеркало тижня. – 2007. – 24 берез.

⁹ Зв'язок та інформатизація в Україні. – К., 2006. – Вип. 1. – С. 1, 10–16.

¹⁰ *Романенко С. В.* Особенности процесса информатизации в Украине // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Х., 2007. – Вип. 20. – С. 179–182.

¹¹ Наявність парку обчислювальної техніки в Україні

на 1 січня 2007 р. // Статистичний бюлетень за січень–червень 2007 р. / Держкомітет статистики України. – К., 2007. – С. 162–167.

¹² *Скокова Л.* Аудиторія Інтернету в Україні: порівняльний аспект // Українське суспільство 1992–2006: Соціологічний моніторинг. – К., 2006. – С. 399–405.

¹³ Бібліотека і книга у контексті часу. – К., НПБ України, 2006. – С. 102.

¹⁴ The British Library [Electronic resource]. – Way of access : URL : [http : // www.bl.uk /index 1. Shtml](http://www.bl.uk/index.1.shtml). – Title from the screen; *Копанева В. О.* Бібліотека та мережева інформація // Вісник Книжкової палати. – 2007. – № 2. – С. 31–36.

¹⁵ ЮНЕСКО [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http // tyro 38. unesco. org / ru / unescohome. html](http://tyro38.unesco.org/ru/unescohome.html). – Загол. з екрану.

¹⁶ Бібліотечна Україна в цифрах / Нац. парлам. б-ка України. – К., 2006. – 37 с.

¹⁷ *Вилегжаніна Т. І.* Публічні бібліотеки України крізь призму міжнародних стандартів ІФЛА // Бібліотечна планета. – 2006. – № 4. – С. 4–7.

¹⁸ Лист Національної парламентської бібліотеки України № 423/1-9 від 11.09.07, с. 2.

¹⁹ Шкільна бібліотека як віддзеркалення освітньої політики навчального закладу // Освіта України. – 2005. – 5 квітня.

²⁰ *Дмитрієва Е.* Региональные информационные порталы украинских библиотек как способ распространения краеведческой информации в условиях электронной среды // Библиотечный форум Украины. – 2007. – № 2. – С. 5–8.

²¹ Державна програма розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на 2005–2010 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 серп. 2004 р. № 1085 // Офіційний вісн. України. – 2004. – № 34. – С. 29. – Ст. 2253.

²² *Генієва Е. Ю.* Культура как способ разрешения конфликтов: роль библиотек // Науч. и техн. б-ки. – 2006. – № 1. – С. 43–59.

²³ Чтение как стратегия жизни // Библиография. – 2007. – № 2. – С. 131–132.

²⁴ Программы и проекты по продвижению книги и чтения в зарубежных странах // Библиотечное дело. – 2006. – № 1. – С. 18–20; Национальная программа поддержки и развития чтения // Библиотека. – 2007. – № 1. – С. 6–11; *Стыкалина О. С.* Книжный рынок: издатели – читатели – книги // НТИ. Сер. 1. Орг. и методика информ. работы. – 2006. – № 6. – С. 9–17.